

Dan državnosti

Prošla su već dva sata otkad Mehmed sjedi sam za stolom u trpezariji. Vrijeme je poprilično oblačno. Primijeti to u vlastitom odrazu. Brkovi nisu više žuti. Postali su zeleni. Kao trava. Da, trava je zelena. U to sumnje nema. U ogledalu preko puta neko je cinično povukao usnu u ćošak. Svi ćoškovi o kojima Mehmed zna podsjećaju ga na dječiji smijeh. Rada je isplela mrežu. I tu se krije život. Špagete koje su servirane za ručak Mehmed prijeko gleda. To je sva pitomost koju trenutno dobiva. Umjesto toga, radije bi se prepustio zanosu: zamislio bi neko veselo biće, sasvim obično, bez posebnih epiteta, kako mu prilazi, potapše po ramenu i kaže da će sve biti u redu.

Ipak, živi se. Kad se svedu računice u njegovoj glavi, ništa se za ta dva sata nije desilo, osim toga što se ručak ohladio. I Mehmed se hladi. Kao zemlja ujesen. Ruke skupljaju mrvice po stolu. Ona se smiješi. Mehmed rukama dodiruje njene pjegice. Čuda ne mijenjaju svijet. Kada bi Bog pokazao Mehmedu sva čuda na ovom svijetu, to ništa ne bi promijenilo. Možda bi samo utažilo glad. Onu za spasenjem.

Na vrhovima prstiju živi nekakva čudna i nejasna mladost. Iz žiže svijeta teče crvenilo. Sasvim lagano. I to mu je jedini svjedok. I svjedočit će tamo, na onome svijetu, da je Mehmed pokušavao da živi. I, da, zaista je životario. Dovoljno je bilo vjerovati u to, i odmah bi bilo lakše. Mehmed je opipavao vrhove prstiju, osjetio nešto lagano, mekano. Opet se smiješila. Nastavio bi on tako da nije čuo telefon. I to mu je narušilo jedini smisao. Telefon je stajao na polici u hodniku, godinama. Vjerovatno će tu ostati i poslije njegove smrti. Stolice, stolovi, čaše, noževi, fotelje, sve bi to trebalo visiti u zraku, kao što vise naši životi. Safija ga je nazvala kada je to najmanje očekivao. One godine kada je njegov svijet gorio. Doduše '93. je negdje bilo i mira. Možda su te godine neki ljudi zagrljeni plesali na kiši. To Mehmed nikada nije doživio. Iako su se kapljice počele spuštati lagano. I mogao bi sada istrčati vani, i započeti ples. Ali, to nije bio isti Mehmed. I nije znao kuda bi sa sobom u ovim časima. Safija je imala sasvim tihi glas, i jedva je shvatio o čemu je govorila. Njene riječi nisu odlučivale o svijetu, ali su Mehmedu puno značile. Ona i djeca bili su dobro. I to mu je jedino vrijedno.

Ovog puta nije čekao nikakvu vijest o spasenju. Ni o kom nije imao da brine, niti je ko o njemu brinuo. Zvali su ga iz škole u kojoj je radio kao profesor sociologije trideset i kusur godina. Bilo je riječi o nekakvoj školskoj priredbi. Pozvali su ga. Mehmed je zaboravio sve važne datume u svome životu, ali i u životu države u kojoj je živio. S nekim osobama otpuče i osjećaj za vrijeme. Zaboravio je da su ga već zvali. Da ga sada neko upita koji je dan, mjesec, godina, ne bi znao. Ne bi znao ništa da kaže o bilo čemu. Na pitanje da li želi da prisustvuje na školskoj priredbi (i obavijest da ona ubrzo počinje), Mehmed je jedva izustio jedno sasvim obično "da", ne znajući ni zašto. Uostalom, i da je rekao "ne", ne bi znao zašto. Možda je baš trebalo da izusti "da", kao što je izustio i Safiji, potvrdivši da će doći na selo, čim oslobode linije.

Mehmed je odlučio odmah da krene. Ići će pješice. Svježi zrak koji je ušao otvaranjem vrata nije previše narušio atmosferu u kojoj se nalazilo njegovo tijelo. Bio je to još jedan novembar u kući. Koraci po kiši glasno su odzvanjali. U to vrijeme svi su trčali. A opet svi su se prepoznavali. Sad je došlo vrijeme ćutanja. Mehmed se sjeća da je u ratu bio zarobljen u istoj školi u koju ide. Ljudi su se međusobno klali, a ništa vrijedno nije ostalo poslije toga. I Safija je

bila zarobljena. U trenucima gladi i straha, držali su se za ruke. On u školi, ona sa djecom na selu. Sad je samo mogao stisnuti jako svoju šaku i lupiti usamljenost. Ipak, Safija se pokušavala smijati. Radi Mehmeda, radi djece. Smijeh nad njenom, njegovom i ostalim sudbinama. I Mehmed se na to sjećanje osmjehnuo. Dani su prolazili mnogo lakše nego ovi sada. Vodio se računa o vremenu. Vjerovatno će zakasnuti idući ovako lagano. Ljudi se gube u svojim kišama. Zastao je. U maloj lokvi vidio ih je tužne, ubijene. Safija ih je držala u rukama. I tako je nestao njen život. Mala Mejrem je mirisala još uvijek na svoju majku. Dim iz auspuha podsjetio ga je na put kojim ide. Tako je nestalo smijeha. Prazni ćoškovi. Prvo bijes. Onda je upao u crnu rupu. Negdje, duboko u sebi, tražio je krivca.

Ko je kriv? Mehmed je u tim trenucima zamišljao kako davi vlastitim rukama one koji su ih ubili. Noćima je zamišljao kako to čini. I svaki put ruke su mu bile jače i jače. Onda je shvatio da su i oni izgubili sebe. Postali su mašine. Možda neki i nisu htjeli. Možda su morali. Skoro da se bio predao. Kao posljednji list koji pada sa drveta pred njegovim očima. Onda je pokušao naći pravdu. Onu kod Boga, onu kod ljudi. Pokušavao je shvatiti rat. Pokušavao je shvatiti zemlju u kojoj diše. I sebe u tome. Polahko su odlazili bosanski vozovi. I Mehmed je tako odlazio: rascjepkan u vagonima. Njeno lice bilo je blijedo slavensko. Sva bi sreća svijeta stala u tim sitnim porama.

Jednom je Mehmed vidio lice slično Safijinom. Mršava žena u plavom kaputu stajala je u sali. Predsjednik Alija Izetbegović je držao govor. Mehmed je zaboravio zašto i kako se našao u sali. Bio je samo tu. Iz sjećanja su dopirale oči te žene. Nadao se da će njegova Safija iznenada doći. Njegove riječi bunile su ga. Predsjednik je govorio o hrabrosti, a Mehmed je bio kukavica. U tim trenucima miješali su se bol, uzbuđenje i strah. Mehmed nije vjerovao herojima. Njegove uši bile su odviknute od slušanja. Tišina je bila jedina žena s kojom je živio. Trebalo bi krenuti dalje, imati snage za sutra. Mehmed nije imao snage ni za ovaj trenutak. I u cijeloj patnji svijeta trebalo bi imati ponos. Ne misliti na osvetu. Mehmedu tada te riječi nisu bile važne. Nije imao ponosa, ali je mogao da ćuti. On je želio da zadavi one koji su krivi, ali to nikada ne bi učinio. Poželio je da dođe do Predsjednika i da ga pita šta se to dogodilo, ali je u podsvjesti znao da se stvari odvijaju po nekoj logici koja je neznana ljudima. Slučajno su im se pogledi sreli. Možda slična žal. Može li čovjek saosjećati s tuđim patnjama, patnjama svoje domovine? Mogu li njegove oči obuhvatiti sve to? Ipak, vidio je Mehmed tugu u njegovim očima. I glas koji lagano podrhtava i teži da bude jasan, čist. Baš kao Mehmedov dom prije zle kobi. Dugo su se gledali. Mehmed je bio prepušten tom trenutku. Uhvatio se za njegove riječi. Žena što je ličila na Safiju stajala je blizu Predsjednika. I njeno lice izražavalo je tugu. Predsjednik se borio sa samim sobom, baš kao i Mehmed. Trebalo je dati odgovore. Stati uz svu patnju svijeta. Trebalo se suprostaviti zlu, ali zadržati dostojanstvo. Trebalo se dignuti iz mrtvila i osjetiti ponovo život.

A onda je čuo kako se dvoranom prosipaju riječi: *Ostani uspravan. Kako ćeš pognute glave ispod zvijezda? Kojim god putem da kreneš na kraju čeka smrt. I sve se završava propašću. I ti ćeš umrijeti. I ovaj svijet će umrijeti. Zato ostani uspravan.* Bile su to Predsjednikove riječi. Bile su te riječi koje je Mehmed u tom trenutku čuo glasnije od rata. Razorile su ga kao njegova teška sudbina. Volio je Mehmed jesen. Imao je opravdanje za svoje loše raspoloženje, iako su bili rijetki oni koji su se za to brinuli.

Ahmed je imao isto godina kao i dječak koji je stajao na ulazu u školu. Posljednji put njegovu školsku torbu Mehmed je vidio na ruševinama njihove kuće na selu. Ulazak u školu

bio je ulazak u prošlost. Onu duboku, što izjeda. Misli su bile linearne. Ruke obješene niz kaput nagovještavale su osjećaj svejednosti. Mehmed se rukovao s ljudima. Neke od njih je prepoznavao, neki su bili sasvim strani. Toliko živih bića odavno nije vidio na jednom mjestu, osim kada je bio zarobljen. Na istom mjestu, ali u drugo vrijeme. Tu su ga učili kako da zaboravi. A teško je bilo. Izvor se nikad ne zaboravlja. Mehmed je želio da mu neko kaže o čemu je ova priredba i zašto su ga pozvali, otkud on ovdje, na ovome mjestu, nakon toliko godina! Bojao se sažaljenja koje može izazvati. Bojao se da u njemu niko ne vidi onog starog Mehmeda, sretnog čovjeka, jednog Božijeg roba. Ni on sam nikad više takvog nije vidio. Možda je on onaj cinik iz ćoška sobe.

Bio je Dan državnosti Bosne i Hercegovine. Mehmed je najstariji profesor u školi. Nevino lice djevojčice najavilo ga je. Možda bi Mejrem bila sada na njenom mjestu! Trebao je nešto reći poslije toliko godina. Noge su mu klecale i tresao se od uzbuđenja. Zamislio je Safijino lice. Prozračno i nježno. Safija se smiješila. Ponosna i gorda.

Mehmed se pokušavao skoncentrisati. Trebalo je reći nešto svoj toj nevinoj djeci, tim zrelim ljudima koji su pomireni s prošlošću. A šta je mogao da kaže? Sjetio se Predsjednika i zapitao kako mu je bilo govoriti poslije svega. Dok neki pljulju krv, nečije riječi trebaju biti slatke, utješne, ali i iskrene. *Ostani uspravan*, odzvanjalo je u njegovoj glavi. Misli su se rojile i bilo je teško govoriti. Iz pukotina Mehmed je razaznavao situaciju u kojoj se nalazi: slike su se miješale, jedna za drugom. Uzdahnuo je i počeo da govori. Bilo je teško, baš kao i njemu. Sada su bili na istoj poziciji. Mehmed je vodio svoju posljednju bitku, protiv sebe, protiv sudbine:

*Draga djeco, dragi profesori. Ja sam Mehmed. Već ostarjeli čovjek, negdašnji profesor sociologije u ovoj školi. Ovdje sam da zajedno proslavimo Dan državnosti ove naše male zemlje Bosne i Hercegovine. Dok sam išao ovamo, prisjećao sam se svoje prošlosti i prošlosti naše države. Bilo mi je teško, moram priznati. Sjetio sam se ljudi koje sam najviše volio. Sjetio sam se svega što je jako utjecalo na moj život. Sjetio sam se i našeg rahmetli predsjednika Alije Izetbegovića. Nekada sam ga slušao kao što vi sada ovdje slušate mene. Bilo mu je teško u tim trenucima, kada su posvuda ginuli nedužni ljudi, koji god da su bili. I u tim trenucima, on je govorio o snazi, hrabrosti, volji da se dignemo i da krenemo dalje. Mehmed je pokušavao naći neko lice kojem treba podrška, kao što je Predsjednik našao njegovo. I to mu je dalo još veću snagu: Nikada nemojte odustati, koliko god teško bilo, dignite svoje glave, budite strpljivi i ponosni! Volite ljude i zemlju u kojoj živite. Upoznajte njene blagodati i budite ljubazni prema svima. I, najvažnije, volite sebe da biste druge voljeli. Djeco, mladosti... Mehmed je osjetio laganin Safijin dodir na svom ramenu: *Ostajte uspravni!**

Više nije mogao. Osjećaj mirne sreće obuzeo je njegovo tijelo i Mehmed je lagano sišao sa podija. Aplauz se čuo cijelom salom, iako se on na to nije mogao nasmiješiti. Ipak, jedino što je shvatio u tom trenutku bilo je da je živ. I bilo mu je mnogo lakše. Kao da se oslobodio sebe tamnog i surovog. Oči su mu bile zamagljene, kao i svi likovi pred njim. Nazirala se suza u oku. Mehmed je pogledao kroz prozor: dvoje zaljubljenih plesalo je na kiši. Osjetio se ispunjenim. Napokon.